

Sanna Lehtisaari

DUUNAREITA JA HEPSANKEIKKOJA
VASEMMISTO UUDEN SUOMEN
POLIITTISISSA PILAKUVISSA 1958-1962

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Historian aineopintojen tutkielma
Huhtikuu 2021

TIIVISTELMÄ

Sanna Lehtisaari: Duunareita ja hepsankeikkoja. Vasemmisto Uuden Suomen poliittisissa pilakuvissa 1958-1962
Aineopintojen tutkielma
Tampereen yliopisto
Historian tutkinto-ohjelma
Huhtikuu 2021

Tarkastelen tutkielmassani, miten vasemmistopuolueita kuvataan kokoomuslaisessa Uusi Suomi lehdessä vuosina 1958-1962. Poliittisesti sitoutuneen sanomalehden pilakuvasto keskittyy vastapuolen stereotyyppiseen esittämiseen ja halveeraukseen, vahvistaen sitä kautta tunnetta omasta paremmuudesta suhteessa toiseen. Tutkielmassani olen tyypitellyt millä keinoin Uusi Suomi lehdessä pilapiirtäjä Olavi Hurmerinta esittää poliittisen vasemmiston, ”vihollisen”, ja mikä kuvista tekee humoristisia. Poliittinen vasemmisto käsittää tutkimuksessani Sosialidemokraattisen puolueen (SDP) ja Suomen Kansan Demokraattisen Liiton (SKDL) sekä tutkimuksen kohteena olevina vuosina toimineen Työväen ja Pienviljelijäin Sosialidemokraattinen Liiton (TPSL), jota kutsuttiin yleisesti myös skogilaisiksi.

Pilakuvien viestin ymmärtämiseksi on tunnettava niiden konteksti ja tausta ja olenkin pyrkinyt tutkielmassani valottamaan kuvien yhteyksiä ajankohtaisiin tapahtumiin. Pilakuvat toimivat historiallisen tutkimuksen materiaalina, aikansa kuvina, joiden viestiä voidaan tulkita niiden poliittista taustaa vasten. Pilakuvien hahmojen analyysi ja kuvista nostettujen variaabeleiden tarkastelu vahvistavat 1950–1960-lukujen poliittisen vastakkainasettelun näkyneen vahvasti myös puolueisiin sitoutuneissa julkaisuissa. Vastustajan kustannuksella pilailu on toiminut oivana tapana sekä viihdyttää omia kannattajia että vahvistaa poliittista sitoumusta.

Avainsanat: pilakuva, huumori, poliittinen historia

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	4
1.1	TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT JA MENETELMÄ	5
1.2	AIEMPI TUTKIMUS	7
2	TEOREETTINEN VIITEKEHYS – PILAKUVA JA POLITIIKKA	9
2.1	PILAPIIRROSTEN HISTORIA JA ASEMA SUOMESSA	9
2.2	UUSI SUOMI POLIITTISESTI SITOUTUNEENA SANOMALEHTENÄ.....	11
2.3	PILAPIIRTÄJÄ OLAVI HURMERINTA	12
2.4	SUOMEN SISÄPOLIITTINEN TILANNE.....	13
3	PILAPIIRROSTEN LUKEMINEN JA KUVIEN TULKINTA	16
4	VASEMMISTO KUVISSA	20
4.1	HYVÄNTAHTOISET HÖLMÖT - SOSIALIDEMOKRAATTINEN PUOLUE (SDP)	21
4.2	JUONIKKAAT KOMMARIT - SUOMEN KANSAN DEMOKRAATTINEN LIITTO (SKDL).....	23
4.3	PIENET RIITAPUKARIT - TYÖVÄEN JA PIENVILJELIJÖIDEN SOSIAALIDEMOKRAATTINEN LIITTO (TPSL)	25
5	POHDINTA	27
6	AINEISTO JA KIRJALLISUUS	30

1 JOHDANTO

Kuva kertoo enemmän kuin tuhat sanaa sanotaan. Piirretty pilakuva kertoo vielä enemmän. Siinä symboliikka tiivistää esittämänsä ilmiöt sekä niiden sisällä olevat kymmenet ja sadat merkityssuhteet, rinnastukset, ristiriidat ja maailmankuvan nyanssit. Klassisimpia huumoritekniikoita on luoda tunne omasta paremmuudesta suhteessa toiseen ja se välittyy nauramalla toisen onnettomuudella tai tekemällä pilkkaa toisesta tarkoituksella.¹ Pilailemalla tarkoituksella toisen kustannuksella ja korostamalla eroavaisuuksia, voidaankin vahvistaa omaa ajatusmaailmaa sekä suhdetta niihin, jotka jakavat sen. Kollektiivinen käsitys välittyy pilakuvan kautta muutamassa sekunnissa ja parhaimmillaan vielä käyttäen naurua aseena.

Tässä tutkielmassa tarkastelen miten Olavi Hurmerinta (1928-2015) esittää vasemmiston poliittisissa pilapiirroksissaan Uusi Suomi sanomalehdessä vuosina 1958-1962. Aiheen valinta tapahtui hieman sattuman kautta, kun sain käsiini ystäväni kotoaan löytämän kenkälaatikollisen edellisen asukkaan lehdestä leikkaamia pilapiirroksia. Laatikon sisältö tuntui äärimmäisen herkulliselta, ja alustavan etsijäntyön jälkeen päädyinkin käyttämään materiaalin hyödykseni. Kokonaisuudessaan kenkälaatikon pilapiirroskokoelma on leikattu Uusi Suomi lehdistä vuosien 1956-1966 välillä, joten materiaalia on ollut runsaasti. Hallussani olevien lehtileikkeiden lisäksi tutkimuksen apuna on käytetty kansalliskirjaston digitaalisesta sanomalehtiarkistosta löytyviä Uuden Suomen vuosikertoja.

¹ Hietalahti 2018, 39.

1.1 Tutkimuksen lähtökohdat ja menetelmä

Tutkimukseni keskittyy Uuden Suomen pilapiirroksiin ja niiden tarkasteluun poliittista taustaa vasten. Mitä kuvilla halutaan kertoa vasemmistopuolueista ja millaisin keinoin se tehdään? Tutkimuskysymykseni hahmottui lehden kokoomuslaisen sitoumuksen ja poliittisten kuvien pohjalta muotoon:

Miten vasemmisto esitetään kokoomuslaisen Uusi Suomi päivälehdessä pilakuvissa vuosina 1958-1962?

Kyseiset vuodet 1958-1962 valitsin tutkimuskohteekseni niiden poliittisen aktiivisuuden ja mielenkiintoisten puoluepoliittisten tapahtumien perusteella. Näinä vuosina ilmestyneistä pilapiirroksista nostan tarkasteluun 19 kuvaa, joissa kuvataan puolueita ja niiden toimintaa, pyrkien analysoimaan miten vasemmistoa kuvataan tapahtumien keskellä. Lähestyn pilapiirroksia aikansa kuvina, tapahtumia tallentavana taiteenmuotona sekä tavoitteellisena, poliittisena viestimenä. Tutkimusaineistoni rinnalla tarkastelen maamme puoluepolitiikkaa ja keskeisiä poliittisia tapahtumia, jotka luovat pilakuville raamit.

Poliittinen vasemmisto käsittää tutkimuksessani Sosialidemokraattisen puolueen (SDP) sekä Suomen Kansan Demokraattisen Liiton (SKDL), joka parlamentaarisesti edusti yhteistä kommunistista rintamaa². Lisäksi vasemmistopuolueisiin lukeutui tutkimuksen kohteena olevina vuosina Työväen ja Pienviljelijäin Sosialidemokraattinen Liitto (TPSL), jota kutsuttiin yleisesti myös skogilaisiksi johtohahmonsa ja puheenjohtajansa Emil Skogin (1897-1981) mukaan. Vuosina 1959-1973 toiminut puolue syntyi Sosialidemokraattisen puolueen hajaannuksen myötä, vuoden 1958 eduskuntavaalien jälkeen³.

Pilapiirroukset ovat olleet osa sanomalehtien vakituista sisältöä jo 1950-luvulta⁴. Ajankuvaa ja ajankohtaisia asioita kuvaavat satiiriset, huumorin kautta aihetta lähestyvät kuvat ovat tuoneet tapahtumia julki, mutta myös osoittaneet niihin suhtautumisen suuntaa yleisesti yhteiskunnassa. Laadullinen tutkimukseni onkin

² Borg 1965, 331.

³ Vihavainen 2003, 837.

⁴ Ylönen 2001, 262.

vahvasti aineistolähtöinen: sen pohjana ovat kuvat ja niistä analyysin avulla saavutetut tulokset ja muodostetut johtopäätökset⁵.

Tässä tutkimuksessani tarkastelen poliittisia pilapiirroksia historiallisina dokumentteina sisällönanalyysin keinoin, joka soveltuu myös kuvien tulkintaan⁶. Tutkimusaineistoni koostuu 19 pilapiirroksista, jotka edustavat laajasti poliittisia puolueita, sijoittuen koko viiden vuoden tarkasteluajanjaksolle. Näiden pilapiirrosten valinnassa suuremmasta joukosta käytin kerrostunutta aineistonvalintatapaa, valitsemalla tutkimukselle merkityksellisiä kuvia, joissa esiintyi aina vähintään kolme poliittista puoluetta edustavaa hahmoa⁷. Aineistostani olen tyypitellyt millä tavoin poliittista vastapuolta kuvataan ja millaisia syvempiä merkityksiä vasemmistoa esittävistä hahmoista löytyy⁸. Tyypittelyn mahdollistaman yleiskuvan pohjalta olen tehnyt päätelmiä pilakuvien tarkoituksenmukaisuudesta sekä pyrkinyt löytämään sidoksia sen hetkiseen poliittiseen tilanteeseen ja jakautuneeseen puoluekenttään, jonka osapuolet ovat kaukana toisistaan. Sisällönanalyysi on metodologisesti empiirinen ja objektiivisuutta tavoitteleva tutkimusmenetelmä, jonka tarkoituksena on tuottaa tietoa eriteltyjen ja toistettavien kategorioiden avulla. Näiden kautta on mahdollista saada yleistettävissä oleva tutkimustulos.⁹

Kun tarkoitus on nimenomaan tulkita kuvan viestiä, sanomalehden ollessa poliittisesti sitoutunut, voidaan pilapiirrostenkin arvioida edustavan vahvasti samaa kantaa ja maailmankatsomusta¹⁰. Tutkimuksessani tarkastelen erityisesti niitä semanttisia elementtejä, joilla humoristiset kuvat saavat viestinsä esitettyä lukijoille. Pilapiirroksset olivat, kuten tänäkin päivänä, moniteemaisia, kohdistuen kaikkeen yhteiskunnalliseen ja kulttuuriseen keskusteluun, mutta perinteiseen tyyliin Hurmerinnan kuvista löytyy paljon poliittista satiiria. Puoluepolitiikka, vaalit, poliittiset kysymykset sekä luonnollisesti Neuvostoliiton vaikutus näkyvät vuosien 1958-1962 kuvissa. Itse tapahtumiakin tärkeämpiä ovat kuitenkin hahmot niiden keskellä ja se millaista maailmankatsomusta niiden välittämä viesti ilmentää.

⁵ Tuomi & Sarajärvi 2018, 108.

⁶ Seppä 2012, 213.

⁷ Seppä 2012, 220.

⁸ Tuomi & Sarajärvi 2018, 107.

⁹ Seppä 2012, 212.

¹⁰ Vesikansa 2019 (verkkoartikkeli).

Pilakuvien ollessa kulttuurihistoriallista aineistoa, tulee tutkimuksessa kiinnittää huomiota myös siihen, että niitä tarkastellaan tämän päivän lähtökohdista ja maailmankuvasta käsin, vaikkakin tutkimuksen kannalta olennaista on asettaa tutkimuskysymys ja aineisto on omaan kontekstiinsa. Ilmiöitä pyritään tulkitsemaan ja ymmärtämään juuri aikalaisten näkökulmasta.¹¹ Tutkijalla ennestään olevat näkemykset ohjaavat kuitenkin aina tutkimuksen teemaa ja näkökulmia sekä muodostettavia hypoteeseja. Pyrkimys mahdollisimman avoimeen ja objektiiviseen tarkasteluun on eettisesti ja tutkimuksen reliabiliteetin ja validiteetin kannalta merkityksellistä. Luotettava ja toistettavissa oleva tutkimustulos edellyttää selkeää ja neutraalia analyysimallia sekä aukikirjoitettuja tutkimusvaiheita.¹²

1.2 Aiempi tutkimus

Pilapiirroksia on tutkittu aiemminkin monenlaisista näkökulmista, päälähteenäni on ollut *Marja Ylösen* laaja pilahistoriatutkimus *Suomi poliittisissa pilapiirroksissa 1800-luvulta 2000-luvulle*. Löytämistäni aiemmista, pilapiirroksiin liittyvistä tutkimuksista, valtaosa keskittyy Helsingin Sanomien sekä erityisesti Kari Suomalaisen piirroksiin. Näistä esimerkkeinä: *Johanna Hirvikallion* Helsingin yliopistolle tehty pro gradu 2015 Suomalaisesta ympäristökysymyksestä sekä *Jukka Rastaan* tutkimus Kari Suomalaisen Urho Kekkosen kuvauksesta *Kaksi kuningasta* vuodelta 2016. Lisäksi Ylönen on tehnyt runsaasti Kari Suomalaisen kuviin liittyvää tutkimusta. Olavi Hurmerintaan liittyvää yksittäistä tutkimusta ei ole olemassa.

Iina Hellstenin Helsingin yliopiston julkaisema pilapiirrosanalyysi EU-kysymys, kansalainen ja tiedonvälitys -projektiin liittyen vuodelta 1996 on myös toiminut innoituksena ja lähteenä tälle tutkielmalle. Hänen lisäksi politiikkaan liittyvää pilapiirrostudkimusta on tehnyt mm. *Antti Tiri*, joka Jyväskylän yliopistolle 2007 tehdyssä pro gradu -tutkimuksessaan selvitti miten sanomalehti Kalevan

¹¹ Eilola 2017, 223.

¹² Vuolanto 2007, 310.

pilapiirtäjä Jari Elsilä argumentoi Yhdysvaltojen politiikasta 2001 terrori-iskujen jälkeen. Suomalaiseen puoluepolitiikkaan ja ajankuvaan liittyvää aiempaa tutkimusta ei ole suuremmin tehty. *Louhi Surakka-Hirvosen* Tampereen yliopistolle vuonna 1977 tehty pro gradu -tutkielma *Poliittinen pilakuva propagandana* sekä *Mika Rantasen* Turun yliopistolle vuonna 2000 tekemä pro gradu *Luokkaviha suomalaisissa pilapiirroksissa vuonna 1916-1921* ovat harvoja samansuuntaisia kuin tämän tutkimuksen aihe ja lähtökohdat.

Kansainvälisellä tasolla pilapiirroksista on tehty tutkimusta sekä huumorintutkimuksen että kuva-analyysin kautta paljon (mm. *Lawrence Streicher* 1967, *Zazil Reyes García* 2018 & 2019, *Elisabeth El Refaie* 2003 & 2009 sekä *Villy Tsakona* 2009). Ylösen mukaan myös poliittista pilahistoriaa on kartoitettu monien maiden kohdalta laajasti¹³. Kokonaisuudessaan huumoria ja huumorin filosofiaa on tutkittu ja teoretisoitu kautta historiamme antiikin ajoista alkaen.¹⁴

¹³ Ylönen 2001, 17.

¹⁴ Hietalahti 2018, 24.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS – PILAKUVA JA POLITIIKKA

Pilapiirrosten merkitys osana median välittämää viestiä kantaa pitkälle ja yhä edelleen pilakuvat naurattavat, narkästyttävät ja ennen kaikkea yhdistävät ihmisiä. Kontekstin ymmärtäminen myös pilakuvien sisällön suhteen on äärimmäisen tärkeää, sillä kuvien kokonaisuuden ymmärtäminen vaatii taustatietoa kuvien aiheista ja siksi avaan sekä pilakuvan käsitettä ja historiaa, että kyseessä olevien julkaisujen poliittista taustaa tarkemmin¹⁵. Tämän tutkielman teoreettinen viitekehys koostuu pääosin tutkimuksen kohteena olevien kuvien sisällöistä, tarkoituksesta ja asemasta kulttuurissamme. Yhteiskunnallinen tilanne ja poliittinen näkökulma on kuitenkin syytä käsitellä myös lyhyesti, niiden ollessa se tausta, jota vasten kuvia tarkastellaan.

2.1 Pilapiirrosten historia ja asema Suomessa

Poliittisia pilapiirroksia alkoi Suomessa esiintyä 1880-luvulla, mikä juontui kahdesta mahdollistavasta tekijästä. Yhtäältä kirjapainoala oli kehittynyt tarpeeksi kuvien käyttämiseen pilalehdissä ja toisaalta myös yhteiskunnallinen muutos, kuten erilaisten aatesuuntien nousu ja vahvistuva kansallistunne, antoivat mahdollisuuksia ja aineistoa kuvalliselle kritiikille vallanpitäjiä kohtaan.¹⁶ Pilakuvan merkitys nousi jo vuosisadan vaihteessa merkittäväksi osaksi poliittista taistelua erityisesti kielitaisteluun ja venäläistämistöimiin liittyen ja kaikilla puolueilla oli oma pilalehtensä, joita sensuuri kuitenkin pyrki vahvasti valvomaan.¹⁷

¹⁵ Ylönen 2001, 16.

¹⁶ Ylönen 2001, 24.

¹⁷ Reitala 1996, 12.

1900-luvun alku oli suomalaisen pilapiirroksen kulta-aikaa ja vielä itsenäistymisenkin jälkeen poliittinen pilakuva kukoisti vastakohtaisuuksien mukana, vaikkakin kuvat alkoivat jo siirtyä sanomalehtiin.¹⁸

Toinen maailmansota katkaisi lehtikuvien kehityksen ja erityiset pilalehdet menettivät asemaansa paperin säännöstelyn vaikutuksesta. 1950-luvulla poliittiset pilapiirroukset siirtyivät entisestään sanomalehtien aineistoksi ja kautta puoluelinjan alkoivat kantaaottavat päivän piirrokset olla säännöllistä sisältöä, mikä toi pilalehdet lopullisesti tiensä päähän. Kolmesta neljään kuvaa viikossa toi sanomalehdille tarpeen omista pilakuva-artisteista ja puolueiden välinen kilpailu edellytti myös omia palkattuja piirtäjiä lehdille. Olavi Hurmerinnan rinnalla Helsingin Sanomien Kari Suomalainen sekä äärivasemmistolle piirtävä Ilmari Nykänen, aloittivat kaikki vuosikymmenten urakkansa samoihin aikoihin¹⁹.

Suomalainen pilakuva on keskeisesti liittynyt päivän politiikkaan, josta aiheita onkin riittänyt kautta historiamme. Poliittisen kentän hajanaisuus ja yhteiskunnallisen tilanteen epävakaisuus, ennen ja jälkeen sotien, ovat mahdollistaneet laajan kentän erilaisia kriittisiä kannanottoja niin kirjallisesti kuin visuaalisestikin. Ylönen määrittelee väitöskirjassaan pilapiirroksen vetovoimaksi sen välittämän maailmankuvan, yhtenäisyyden piirtäjän ja lukijoiden välillä²⁰. Pilapiirros selittää ja antaa tietoa yhtä lailla kuin kirjoitettu teksti, mutta kun siihen lisätään huumori, kannanotto ja asetelma muuttuvat vielä selkeämmäksi. Pilapiirroksen etu on kansanomaisuus ja visuaalisten pikkuseikkojen moninaisuus. Tiiviin ja tehokkaan kuvamuotoisen kannanoton jaksaa katsoa myös jo sen viihdearvon vuoksi.²¹

Pilapiirrosten tekeminen vaatii jatkuvaa tapahtumien ja tilanteiden seuraamista, jotta kuville saadaan tavoiteltu konsepti ja muutenkin esillä oleva teema, ajankohtainen puheenaihe ja päivänpolttava kysymys, jota käsitellään sidoksissa

¹⁸ Reitala 1996, 20.

¹⁹ Ylönen 2001, 263.

²⁰ Ylönen 1995, 9.

²¹ Hellsten 1996, 2.

omaan, välitteiseen maailmankuvaan.²² Pilapiirtäjien työ oli siis journalismia siinä missä mikä tahansa muukin. Jatkuvaa työskentelyä maailman ja sen tapahtumien välittämisen ja tulkinnan eteen, mutta vielä niin, että asian lisäksi tulee kertoneeksi huumorin kautta, mitä siitä on sopivaa ajatella.

2.2 Uusi Suomi poliittisesti sitoutuneena sanomalehtenä

Uusi Suomi, jota pidetään edeltäjiensä Suomettaren ja Uuden Suomettaren jatkeena, oli kautta historiansa poliittisesti sitoutunut sanomalehti. Suomalaisuusmielisestä Uudesta Suomettaresta tuli itsenäistymisen ja Uusi Suomi nimen myötä Kansallisen Kokoomuksen äänenkannattaja selvästi määritellyllä ja 1976 vuoteen asti voimassa olleella ohjesäännöllä. Alkuvuosien menestys niin sanotun porvarillisen eliitin lehtenä alkoi karista pikkuhiljaa Helsingin Sanomien noustessa maan johtavaksi päivittäiseksi julkaisuksi jo 1930-luvulla, kiilaten erityisesti pääkaupungissa Uuden Suomen ohi ja tehden siitä alueellisen kakkoslehden.²³ Puolueuskollisuus ja politiikan välineenä toimiminen olivat suomalaisen sanomalehdistön kulmakiviä ja samanmieliset saivat aina lukea omaa lehteään, mikä mahdollisti itsenäisyyden alkuvaiheessa useat päällekkäiset julkaisut alueilla ympäri Suomen.²⁴

Uuden Suomen porvarillisuus ja kokoomuslaisuus määritti lehden sisältöä ja sitä tehtiinkin niin sanotusti omalle väelle, avaten maailmaa juuri niiden omien poliittisten linssien läpi.²⁵ Tämä tarkoitti ”Kokoomuksen pääperiaatteiden ja ohjelman hengen”²⁶, erityisesti ulottuen uutisaiheista pääkirjoitukseen, pakinoihin ja myös pilapiirroksiin. Pilapiirrosten huumori perustuikin selkeään ja tunnustettuun käsitykseen poliittisesta vastapuolesta ja vaati toimiakseen samanmielisyyden sekä yhteiset taustatiedot. Poliittinen agenda ja vastakkainasettelu tukivat stereotyyppistä ja karikatyyrimaista kuvausta,

²² Ylönen 1995, 10.

²³ Vesikansa 1994, 14.

²⁴ Tommila & Salokangas 1998, 244-245; Vesikansa 1994, 8.

²⁵ Tommila & Salokangas 1998, 218.

²⁶ Vesikansa 2019, (verkkoartikkeli).

vahvistaen samalla lehden lukijoilla jo valmiiksi olevaa käsitystä vasemmistolaisista.²⁷

Uudella Suomella ja sen edeltäjillä oli paitsi selkeä poliittinen asema, myös sen koko historian kantanut sivistystehtävä suomalaisuusaatteen ja suomenkielisen kulttuurin edistämisessä.²⁸ Tältä pohjalta vasemmisto, työläisten, sosialistien ja yhteiskunnassa vähäosaisten edustajisto, oli hyvin kaukana niistä tavoitteista, arvoista ja ennen kaikkea pöydistä, joilla Uusi Suomi avattiin ja luettiin. Samanmielisille tuotettu poliittinen propaganda ruokki maailmankuvaa ja käsitystä ympäröivästä yhteiskunnasta samanaikaisesti vankentaen niitä rakenteita, joissa ne tulivat todeksi.

2.3 Pilapiirtäjä Olavi Hurmerinta

Puumerkki OH, eli Olavi Hurmerinta toimi Uuden Suomen pilapiirtäjänä vuosina 1950-1976, Kokoomuksen toimiessa kärkenä omien piirtäjien palkkaamisessa julkaisuihinsa²⁹. Uransa aikana Hurmerinta työskenteli pilapiirtäjänä myös muillekin lehdille ja käytti myös nimimerkkiä Eino-Olli, piirtäen parhaimmillaan kahdellekymmenenlehdelle lehdelle samanaikaisesti. Taiteilijana luovuus ulottui myös maisema- ja muotokuvista, grafiikkaan ja kuvanveistoon, joille Hurmerinta varasi aikaa leipätyönsä ohessa³⁰.

Suomalaisista pilapiirtäjistä tunnetuin on eittämättä Helsingin Sanomille 40 vuotta piirtänyt Kari Suomalainen (1920-1991), jonka tyyliä yleisesti pilapiirroksen kentällä jäljiteltiin. Hurmerinnan tyyliä pidetään kuitenkin omintakeisena ja Suomalaisen kynänjäljestä selvästi erottuvana, vaikka luonnollisesti hahmojen pohjana olevat mielikuvat tuovatkin kollektiivisuudessaan tiettyjä yleisiä ja yhteneväisiä piirteitä niihin.³¹ Suomen taideakatemiasta valmistunut Hurmerinta halusi hahmoillaan esittää myös kohteen luonnetta ja korostuneita piirteitä, muutenkin kuin ulkoisesti, ja kävikin eduskunnan kahvilassa tarkkailemassa ja

²⁷ Ylönen 1995, 10.

²⁸ Garam, Pohjalainen & Tikkanen 1992, 242.

²⁹ Ylönen 2001, 263.

³⁰ Järvi 1979, 54.

³¹ Reitala 1996, 22.

hahmottelemassa poliitikkoja Uuden Suomen kuva-arkistosta saamiensa mallikuvien ohella.³²

Poliittisesti sitoutuneeseen lehteen piirtäminen mahdollisti vastapuolen varsin kriittisenkin tarkastelun ja kärjekkään kuvauksen, mikä osaltaan myös erottaa lähtökohtaisesti Hurmerinnan hahmojen ehkä rankemman tyylin sitoutumattomaan Helsingin Sanomiin piirtäneestä Suomalaisesta. Pilapiirros yhdistelee sopivaa ja sopimatonta, mikä lukijan mielessä, kuten aiemminkin on todettu, todentuu hänen omaa käsitystään ja arvojaan vastaavalla tavalla.³³ Hurmerinta itse on mielestään ollut varsin kiltti ja käyttänyt poliittisessa kritiikissään vain lieviä keinoja tyyptellessään hahmojaan mutta on silti kokenut olleensa sekä vasemmiston että myös Neuvostoliiton silmätikkuna.³⁴

Poliittisen näkemyksen välittämisen ja todentamisen kannalta kiinnostava tekijä on se, ettei Olavi Hurmerinta ikinä ollut Kokoomuspuolueen jäsen, vaikka kuvitti kokoomuslaista mielenmaisemaa, myös puoluetöimiston julkaisuja, kahdenkymmenenkuudenvuoden ajan.³⁵ Välittikö Hurmerinta pelkästään Uuden Suomen näkemystä, vai oliko se hänen omansa myös, on mielenkiintoinen kysymys. Etenkin kun taiteilija Hurmerinnan piirrokset levisivät laajalla levikillä moninaisissa julkaisuissa vuosikymmenten ajan.

2.4 Suomen sisäpoliittinen tilanne

Tutkimuksessa tarkastelun kohteena oleva ajanjakso oli sisäpoliittisesti tapahtumarikas niin puolueiden sisäisistä ristiriidoista kuin suuren naapurimaan Neuvostoliiton vaikutuksestakin johtuen. Kyseisten viiden vuoden aikana poliittinen vasemmisto oli monella tavalla tapahtumien keskiössä. Poliittiset kysymykset ja vallitseva ilmapiiri näkyvät Uuden Suomen pilapiirroksissa sekä suorina viittauksina että kuvattujen ilmiöiden vertauskuvallisena taustana suhteessa vasemmiston esittämiseen. Pilakuvien poliittisen taustan

³² Ylönen 2001, 276-277.

³³ Ylönen 2001, 15.

³⁴ Järvi 1979, 54; Ylönen 2001, 275.

³⁵ Ylönen 2001, 275.

selventämiseksi nostan esiin muutamia vuosien 1958-1962 merkityksellisiä tapahtumia, joiden raameissa pilakuvia on hyvä tarkastella. Luonnollisesti näiden kyseisten tapahtumien taustalla sekä rinnalla puoluepolitiikkaan ja poliittisen kentän toimintaan vaikuttivat koko joukko historiallisia tapahtumia ja normeja, sekä vallalla olevia ilmiöitä.

Sotien jälkeinen kolmen suuren, eli Maalaisliiton, Sosiaalidemokraattien ja Kansandemokraattisen liiton, yhteistyö oli rauennut ja taustalla oli jo useampi vuosi epävakaista hallituksista ja jatkuvaa sisäpoliittista vääntöä ja vastapuolen vastustusta. Pelkästään vuosien 1956-1958 välillä Suomessa oli yhteensä seitsemän hallituskriisiä.³⁶ Puolueiden sisälläkään tilanne ei ollut tasainen. Sosiaalidemokraattisen puolueen sisällä nousseet ristiriidat, jotka olivat kyteneet jo pitkään, aiheuttivat vuoden 1958 vaalien jälkeen lopullisen eron puolueen enemmistön ja Emil Skogin johtaman vähemmistösiiven välillä. Oppositioryhmittymä irrottautui emäpuolueesta ja perusti vuonna 1959 oman Työväen ja Pienviljelijäin Sosialidemokraattinen Liitto (TPSL) -nimisen puolueen.³⁷ SDP:n hajaannus vaikutti sen vaalimenestykseen vuoden 1958 eduskuntavaaleissa, mikä lisäsi kommunistien menestystä ja SKDL nousi vaaliteknisten syiden myötävaikutuksella eduskunnan suurimmaksi puolueeksi.³⁸

Huolimatta eduskunnan vasemmistoenemmistöstä, jonka muodostavat puolueet tosin eivät tulleet lainkaan toimeen keskenään, Suomen ja Neuvostoliiton väliset suhteet kiristyivät vaalien jälkeisistä hallitusneuvotteluista johtuen. Vaalivoittaja SKDL jäi muodostetun hallituksen ulkopuolelle, eikä pääministeri K.-A. Fagerholmin johtama hallitus ei nauttinut presidentti Urho Kekkosen eikä Neuvostoliiton luottamusta ulkopoliittikan onnistumisen suhteen. Tätä ”yöpakkasiksi” kutsuttua painostuskautta, joka kanava- ja kauppaneuvottelujen lykkäämisen ohella kärjistyi suurlähettilään poistumiseen, käytettiin takaamaan presidentti Kekkoselle suotuisa hallituspohja myös jatkossa. Ulkopoliittinen paine nousi sisäpolitiikan ratkaisevaksi tekijäksi ja hallitus päätyi eromaan, huolimatta sen laajasta pohjasta ja eduskunnan enemmistön tuesta.³⁹

³⁶ Vihavainen 2003, 835; Puntila 1971, 221.

³⁷ Vihavainen 2003, 837.

³⁸ Nevakivi 2006, 269; Vihavainen 2003, 838.

³⁹ Nevakivi 2006, 271; Puntila 1971, 222; Vihavainen 2003, 838.

Neuvostoliiton halu Kekkonen presidenttiyden jatkumiseen aiheutti vuoden 1962 presidentinvaaleja edeltävän noottikriisin. SDP asetti presidenttiehdokkaakseen Olavi Hongan, tarkoituksenaan syrjäyttää presidentti Kekkonen, jonka toimintaan ei oltu tyytyväisiä. Honka-liittoon yhti myös suurin osa porvarillisista puolueista, mukaan luettuna Kokoomus, joka myös vastusti Kekkonen henkilöperustaista ulkopoliittikkaa. Vastauksena Honka-liitolle Neuvostoliitto julkaisi vuonna 1961 Suomen hallitukselle osoitetun Nootin, jonka tarkoitus oli järkyttää vaaliliiton perustuksia ja keskeyttää Suomen ulkopoliittiseksi tulkittu ikävä kehitys. Kekkonen hajotti eduskunnan ja matkusti Neuvostoliittoon ja tapahtumien lopputuloksena Olavi Honka ilmoitti luopuvansa ehdokkuudestaan, minkä jälkeen Kekkoselle ei noussut realistisia haastajia, vaan varma vaalivoitto sinetöitiin kaikkien porvarillisten puolueiden yhteisellä vaaliliitolla.⁴⁰

⁴⁰ Nevakivi 2006, 272-273; Vihavainen 2003, 841-842.

3 PILAPIIRROSTEN LUKEMINEN JA KUVIEN TULKINTA

Jo Cicero aikoinaan nosti huumorin osaksi poliittista vaikuttamista määritellessään puhujan vahvuudeksi kuulijoiden huvittamisen. Huumorin käyttäminen tunteisiin vetoamisen ja oman näkökulman paremmuuden osoittamisena onkin yksi tehokkain vaikuttamisen keino, sillä siinä ihminen on paljaimmillaan, nauraessaan.⁴¹ Poliittisessa vitsailussa on käytettävä tilannetajua sekä kohtuullisuutta, mutta ennen kaikkea osattava kohdentaa se omien tarkoitusperiensä mukaisiin tavoitteisiin⁴². Pilapiirrosten vaikutus poliittisessa pelissä palveli ennen kaikkea siis omien joukkojen kollektiivisen kokemuksen ja mielipiteen vahvistamisessa monitasoisilla kuvilla kansanomaisesti, yhteentörmäyksiä ja jännitteitä korostaen.⁴³

Pilahistoria keskittyykin vikoihin ja esittää kritiikkinsä vääränä nähdyille toiminnalle aina täysin omasta näkökulmastaan ja liioitellusti kantaa ottaen. Tällöin myös poliittisen ja yhteiskunnallisen kamppailun näkökulma on hyvin yksisilmäinen, vaikka tämä kokonaisvaltainen taistelu tuleeekin pilapiirrosten yksityiskohtien kautta selkeästi näkyviin. ”Vihollinen” ja hänen edustamansa ajatusmaailma on aina kritiikin ja pilan kohde, omien virheisiin ei poliittisessa pilakuvastossa tartuta.⁴⁴ Huumori syntyy kohteen esittämisestä mahdollisimman huonossa valossa ja pilkallisen alentavasti, keskittyen juuri niihin suurimpiin eroavaisuuksiin, joiden ajatellaan erottavan vastapuolta itsestä. Joka omalta osaltaan osoittaa myös omaa paremmuutta ja vahvistaa näin ilmiön naurettavuutta.⁴⁵

⁴¹ Hietalahti 2018, 92.

⁴² Hietalahti 2018, 94.

⁴³ Hellsten 1996, 9.

⁴⁴ Ylönen 2001B (verkkoartikkeli).

⁴⁵ Hietalahti 2018, 40.

Pilakuva itsessään voi olla yleistasolla tilannetta tarkasteleva ja ilmiötä kuvaava, mutta poliittisesti sitoutuneeseen kuvastoon liittyy kritiikki vastapuolta ja tapahtumia kohtaan, joka vahvistuu entisestään kuvan viestin vastaanottajan omien asenteiden ja tulkinnan mukaan.⁴⁶ Poliittisissa pilakuvissa puolueita ja poliittista liikehdintää tarkastellaan stereotyyppisten hahmojen ja näkyvien poliitikkojen kautta ja niistä muodostuu keskeinen tekijä meta-tason kuvaukselle ja vertauskuvallisille ilmauksille. Visuaalinen vertauskuvallisuus perustuukin konkreettisen objektin kautta idean merkityksellistämiseen.⁴⁷ Asetelma, hahmojen koko ja ulkoinen olemus muodostavat kokonaiskuvan niistä merkityksistä, joita piirroksen kautta pyritään tuomaan esiin. Kollektiivisia mielikuvia vastaavat hahmot osoittavat samanmielisyyttä piirtäjän, lehden ja sen lukijoiden välillä.⁴⁸

Yleisesti pilakuvissa esiintyvät puolueet vuosina 1958-1962 ovat mainittujen vasemmistopuolueiden lisäksi Kokoomus, Maalaisliitto, Ruotsalainen kansanpuolue, Kansanpuolue, sekä Suomen Pientalonpoikien Puolue (myöhemmin Suomen Maaseudun puolue) että Vapaamielisten liitto (sittemmin puolue). Vasemmistopuolueiden lisäksi tutkimusotoksena olleissa pilakuvissa esiintyy useimmin Maalaisliitto, joka selittyy puolueen kannatusmäärällä sekä menneillä punamultayhteistöillä.

Taulukko 1: Ryhmittymien esiintymiskerrat ja Hurmerinnan käyttämät nimitykset tutkimuksen kohteena olevissa 19 pilakuvassa

SKDL/KOMM	19
SDP/SOSDEM	17
TPSL/SKOGILAISET (/sos.oppositio)	17
Maalaisliitto/ML	19
Kokoomus/KOK	14
Kansanpuolue/KP	16
Ruotsalainen kansanpuolue/R	14
Pientalonpoikien puolue/ Pientalonpoika	3
Vapaamielisten puolue/liitto	2
Keskustapuolue ⁴⁹	1

⁴⁶ Ylönen 2001, 15.

⁴⁷ Hellsten 1996, 8.

⁴⁸ Ylönen 1995, 10.

⁴⁹ Suomen keskustapuolue esiintyi 29.12.1961 julkaistussa kuvassa. Maalaisliitto vaihtoi nimensä Keskustapuolueeksi 27.10.1965, kuitenkin jo vuodesta 1950 asti puolueessa oli käyty keskustelua puolueen profiilin muuttamisesta avoimesti laajempaa kansanryhmää koskevaksi keskustalaisuudeksi. Johtuen puolueväen sisäisistä ristiriidoista ja asian pitkittymisestä,

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää millaisin keinoin Hurmerinta kuvaa vasemmistoa ja miten kuvista on nähtävissä miten poliittiseen vastapuoleen noina poliittisesti aktiivisina vuosina 1958-1962 suhtauduttiin. Puolueiden hahmot on aina nimetty, mikä entisestään selkeyttää viestiä ja nopeuttaa merkityssuhteiden ja asiayhteyksien ymmärtämistä. Lähdin tarkastelemaan pilakuvien henkilöhaamoja viiden eri faktorin avulla, joilla kaikista kuvista voidaan eritellä konkreettisia representaatiotekijöitä, ottaen hieman mallia Marja Ylösen väitöskirjassaan käyttämästä puoluekuvien tarkastelutavasta⁵⁰. Tätä kautta tyypittelemällä kuvien viesti selittyi ja laajeni kuvaamaan kokoomuslaista näkökulmaa syvemmin kuin ensivilkaisulla. Jokainen puolue ja niiden esittämisen humoristisuus määriteltiin hahmon ulkoisen olemuksen mukaan, jolloin koko, ulkonäkö ja vaatetus sekä hahmon ilme olivat tarkasteltavia tekijöitä. Tämän lisäksi hahmon käytös, sekä vuorovaikutus muihin kuvassa esiintyviin puoluehahmoihin ovat poliittisen kontekstin kannalta merkityksellisiä muuttujia.

Pilakuvan sanoma on yksinkertainen ja nopeasti ymmärrettävä, se on tultava selväksi nopeasti, mitä luonnollisesti tukee aiheiden ajankohtaisuus. Vertauskuvien ja symboliikan avulla kuvan viesti laajenee⁵¹, tästä syystä hahmojen koko nousi merkitykselliseksi tekijäksi. Koko kuvastaa ennen kaikkea valta-asemia puolueiden kesken. Pääpuolueet esitetään keskenään yhtä pitkinä, kun taas pienemmät puolueet ovat kuvissa kooltaan pieniä hahmoja, jopa lapsia. Ulkonäkö ja vaatetus viittaavat vahvimmin osaltaan mielikuviin puolueiden kannattajista, josta esimerkkinä työhaalarissa ja lippalakissa usein piirretty SOSDEM -hahmo, tai pukuun, kauluspaitaan tai muuten aina siisteihin vaatteisiin puettu KOK. Vaatetus on kuitenkin myös pilkan kohde, erityisesti ainoan naishahmon, SKDL puolueen ministerinä yhteiskommunistista rintamaa kuvissa edustavan, Hertta Kuusisen (1904-1974) kohdalla. Hahmojen ilme, käytös eli mitä he ovat juuri tekemässä ja miten heidän toimintansa välittyy suhteensa muihin, sekä vuorovaikutus toisiinsa ovat myös tarkasteltavia variaabeleita. Nämä tekijät tuovat usein esiin niin puolueiden välisiä suhteita kuin myös

malttamattomimmat perustivat jo joulukuussa 1961 Helsinkiin uuden puolueen, jonka nimi oli Keskustapuolue. Lähde: Isohookana-Asunmaa 2015.

⁵⁰ Ylönen 1995, 120-121.

⁵¹ Ylönen 1995, 25.

käsityksiä poliittisesta agendasta, sen uskottavuudesta ja puolueen merkityksestä poliittisella kentällä.

ESIRIPUT AVAUTUVAT

Kuva 1⁵²

Tarkasteltaessa esimerkkinä yllä olevaa "Esiriput avautuvat" pilakuvaa, voidaan todeta paitsi hahmojen moninaisuus ja erottelemieni variaabeleiden näkyminen, myös selkeä poliittinen maailmankatsomus Kokoomushahmon ollessa harmoninen ja puolueen kannattajia varsin stereotyyppisesti, mutta huumorittomasti, kuvaava esimerkkihahmo. Kuva toimii myös esimerkkinä siitä, miten ajankohtaiset tapahtumat toimivat näyttämönä myös puoluepolitiikan kuvaukselle, huumorin syntyessä kahden vastakohtaisen ilmiön yhdistämisestä, mikä on pilapiirrosvitsin kulmakivi⁵³. Tämän humoristisesti esitetyn kannanoton pohjalta Uusi Suomi -lehden lukija katsoo koko muuta puoluekenttää ja näkee omien lähtökohtiensa kautta niiden heikkoudet ja hölmöydet sekä tuntee yhtenäisyyttä tavassa suhtautua tähän kaikkeen. Näin asettaen itsensä ylemmäksi ja ansaitusti nauraen vastapuolelle, joiden toiminta kuvissa ilmentää puolueisiin ja niiden kannattajiin liittyviä yleisiä oletuksia ja merkityssuhteita. Poliittiselle pilakuvulle nauramalla yksilö osoittaa paitsi omaa huvittuneisuuttaan, myös kuuluvansa ympärillä nauravien joukkoon, samanmielisiin kansalaisiin.

⁵² Uusi Suomi 24.8.1958. Kansalliskirjaston Digitaaliset Aineistot (Kuva kopioitu 19.3.2021). Kuvassa esiintyy myös Riippumattomat hahmo, jolla viitataan Eduskuntavaaleissa kolmen Sosiaalidemokraattisen riippumattoman edustajan saavuttamiin paikkoihin.

⁵³ Hellsten 1996, 6; Ylönen 2001, 15.

4 VASEMMISTO KUVISSA

Klassisimpia huumorintekniikoita on luoda tunne omasta paremmuudesta suhteessa toiseen, kuten jo alussa todettiin. Tämä ylemmyyden tunto välittyy vahvasti poliittisen pilakuvaston huumorivaikuttimena.⁵⁴ Nauru on vahva ase, kuten tämäkin pilakuvia tarkasteleva tutkimukseni osoittaa. Hurmerinnan pilakuvissa pilkka kohdistuu tasapuolisesti koko muuhun poliittisten puolueiden kirjoon, vahvistaen kokoomuslaisten lukijoiden perspektiiviä kulloiseenkin poliittiseen tilanteeseen ja keskusteluun. Verrattuna Kari Suomalaisen hahmoihin, joita suomalaisessa pilapiirrosgenressä pidettiin vahvana esimerkkinä, suurin ero on vasemmiston, erityisesti kommunistien, nosto erityisen pilkan kohteeksi, sekä Kokoomusta esittävän hahmon neutraalius ja huumorittomuus verrattuna Helsingin Sanomissa seikkailevaan kypäräpappiin.⁵⁵

Kuva 2⁵⁶

⁵⁴ Hietalahti 2018, 40.

⁵⁵ Ylönen 1995, 121.

⁵⁶ Uusi Suomi 12.12.1958. Kansalliskirjaston Digitaaliset Aineistot (Kuva kopioitu 19.3.2021).

Poliittisen vastakkainasettelun myötä on luonnollista, että kokoomuksen äänenkannattajan pilapiirroksissa juuri vasemmisto saa kaikkein eniten huutia, ottaen myös huomioon vasemmistolaidan vahvan aseman eduskunnassa sotien jälkeisinä vuosina kommunistien toiminnan sallimisen jälkeen. Seuraavissa alaluvuissa käsittelen eduskunnan vasemmistopuolueiden karrikoiduja henkilöitä ja esittämisen tapaa Hurmerinnan piirroksissa. Analyysini pohjana olen käyttänyt aiemmin mainittuja variaabeleita: koko, ulkonäkö/vaatetus, ilme, käyttäytyminen ja suhde muihin. Käytän hahmoista Hurmerinnan pilakuvissa esiintyviä nimityksiä, lyhenteitä SOSDEM ja KOMM sekä pidempää lempinimeä Skogilaiset.

4.1 Hyväntahtoiset hölmöt - Sosialidemokraattinen puolue (SDP)

Sosialidemokraatteja edustava hahmo kuvataan, kuten todettu stereotyyppisenä duunarina, jonka työhaalari on toisinaan vaihtunut villapaitaan, mutta lippalakki pysyy. Vaatetuksella yritetään enemmänkin osoittaa puolueen profiilia työväestön keskuudessa, kuin silminnähden pilkata tai merkityksellistää toimintaa syvemmin. Sen sijaan SOSDEM-hahmon ilme, kertoo pilakuvissa enemmän. Kuvien aiheisältöön liittyen se on joko hämmästynyt, oudoksuva, närkästynyt tai tyytyväinen, yleensä suhteessa muiden hahmojen ilmentämään toimintaan.

Hahmo tuo vahvimmin vasemmistopuolueista ilmi todellista, tilannesidonnaista suhdetta poliittisiin kysymyksiin, kun taas kommunistien ja Skogilaisten esittäminen pilakuvissa keskittyy useimmiten vahvempaan ivailuun ja poliittisen toiminnan karrikointiin. Sosialidemokraatit ovat näistä puolueista maltillisin⁵⁷, mikä osaltaan saattaa olla syynä piirrosten hieman pehmeämpään lähestymistapaan. Poliittisesti kokoomuksella ja sosialidemokraateilla oli tutkimuksen kohteena olevien kuvien julkaisuajankohtana myös yhteisiä poliittisiä näkemyksiä, kuten aiemmin mainittu Honka-liitto. Kokonaisuudessaan SOSDEM-hahmon ominaispiirteet ja toiminta esitetään Hurmerinnan kuvissa

⁵⁷ Vihavainen 2003, 837.

lievinä, huumori nojaa vahvimmin juuri muiden toimintaa ihmettelevään toimintaan, vaikka hahmo muuten on iloisesti mukana joukossa, sen suurempia tunteita herättämättä.

Ei sosialidemokraatteja kuitenkaan silkkihansikkain käsitelty. Erityisesti Hurmerinnan kuvissa tilaa on saanut vasemmiston hajaannus ja tarkastelun kohteena olevista 19 kuvasta kolmessa SOSDEM ja Skogilaiset -hahmot ovat käsirysyssä keskenään, kuten Varoittava sormi -pilakuvassa⁵⁸. Puolueiden välistä tilannetta kuvattiin vähintäänkin narkästyneisyydellä, jota erityisesti SOSDEM osoitti oppositiota ja sittemmin Skogilaisia kohtaan. Vuoden 1958 alkupuolen kuvissa, ennen kuin oppositio ilmestyy virallisesti, vaalien jälkeen poliittiselle kentälle ja pilakuviin, toisiaan mulkoilevat SOSDEM ja KOMM, millä myös ilmennetään vasemmistopuolueiden välistä erimielisyyttä. Tämä kuitenkin jää kuvituksesta pois, kun SOSDEM saa uuden haastajan.

Tilannesidonnaisesti Hurmerinta henkilöi SOSDEM-hahmoa toisinaan myös puolueen johtohahmoilla. Seuraavalla sivulla olevassa kuvassa K. A. Fagerholmin hahmo suruissaan puun alla laulelee, kun muut astelevat joukolla pois. Kyseisen kuvan viesti selviää vain aiheesta ennestään olevien tietojen kautta, mihin pilakuvien mentaliteetti oman aikansa ilmiöiden kuvaajana pohjautuukin⁵⁹. Fagerholmin yhteensä 15 vuoden mittainen tehtävä eduskunnan puhemiehenä oli juuri päättynyt, kun puhemieheksi valittiinkin Kauno Kleemola⁶⁰. Yleisesti ottaen SOSDEM hahmoa ei muuten kuvattu surullisena, vaan kyseessä on henkilöön kohdistuva viesti, samalla kun osoitetaan muun edustajiston yhtenäisyyttä kyseisessä asiassa. Toinen pilakuvissa vilahtava sosialidemokraatti oli puolueen puheenjohtaja Väinö Tanner. Hurmerinta ei esittänyt piirroksissaan kärjekästä henkilöön menevää kritiikkiä, vaan hänen huumorinsa yksittäisiä johtajia kohtaan oli hyväntahtoista⁶¹.

⁵⁸ Sivuu 19

⁵⁹ Hellsten 1996, 3.

⁶⁰ Puntila 1971, 225.

⁶¹ Ylönen 2001, 352

”Tääll’ yksinäni laulelen...”

Kuva 3⁶²

4.2 Juonikkaat kommarit - Suomen Kansan Demokraattinen Liitto (SKDL)

Suomen Kansan Demokraattinen Liitto, joka parlamentaarisesti ja järjestöllisesti edusti myös Suomen kommunistista puoluetta, on nimetty Hurmerinnan kuvissa yleisesti kommunisteiksi. KOMM on vasemmistopuolueista kaikista näkyvin ja vertauskuvallisimmin esitetty hahmo, vaikka puoluetta pilakuvissa henkilöikin puolueen johtohahmo Hertta Kuusinen ministeriksi nousunsa jälkeen kevästä 1958 lähtien. Kuusisen oma asema sosialistien keskuudessa sekä isänsä Otto Ville Kuusisen jäsenyys Neuvostoliiton korkeimmassa neuvostossa lienevät vaikuttaneen Hurmerinnan hahmon valintaan⁶³. Aiempi KOMM-hahmo Hurmerinnan kuvissa edusti ennemminkin stereotyyppistä oikeistolaista mielikuvaa risaisine ja paikattuine tummine vaatteineen ja luihuine ilmeineen. Kuusisen myötä Hurmerinta sai uudenlaisen huumoripohjan puolueen esittämiseksi ja käyttikin vahvasti juuri kärjistämisen ja yhteen sopimattomien vertauskuvien leikistä⁶⁴.

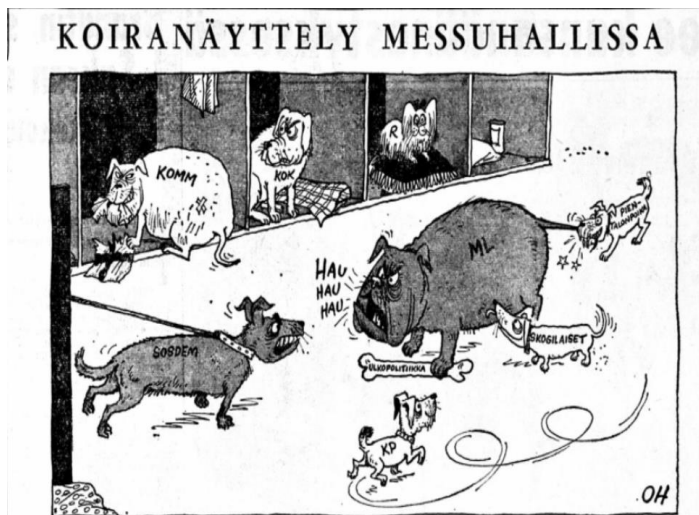
⁶² Uusi Suomi 27.2.1962. Kansalliskirjaston Digitaaliset Aineistot (Kuva kopioitu 19.3.2021).

⁶³ Vihavainen 2003, 840

⁶⁴ Ylönen 2001, 15.

Hahmon ulkonäkö, ilme ja vaatetus eritoten, ovat pilakuvissa kaikista hahmoista räikeimmät. Hurmerinta ei kuvaa kommunistista maailmankatsomusta enää mustalla ja köyhyyttä korostavalla asulla verhotulla kommarilla, vaan Kuusinen kuvataan usein hemaisevana, verkkosukissa flirttailevana hupakkona. Marja Ylösen Pilahistoriassa Hurmerinta tunnustaa halveeranneensa Kuusista juuri poliittisten asenteiden vuoksi piirtämällä hänet verkkosukissa esiintyväksi ilolinnuksi.⁶⁵ Hahmon ilmeet ovat karrikoituja ja liioiteltuja hymyjä, vihaisia irvistyksiä tai tyhjiä, hahmon ymmärtämättömyyttä korostavia, joista erityisesti hymy tuntuu asiayhteyksissä vahvistavan tätä halveeraavaa vaikutusta.

Käytökseltään naispuoleinen KOMM-hahmo vahvistaa monesti Hurmerinnan tarkoitusta vilautellen säärtä tai keimaillen muuten. Tarkastelun kohteena olevista kuvista hahmo esiintyy 16, joista neljässä Maalaisliittoa henkilöivä isäntämies joko pyrkii, tai on jo päässyt kosketusetäisyydelle ja Hertan kainaloon. Maalaisliiton ja vasemmiston yhteistyö ja liittolaisuus nostetaan näin karrikoiden pilkan kohteeksi, samalla vahvistetaan kuvaa kommunisteista lipevänä liittolaisena ja Kuusisen hahmon kautta myös vanhaa käsitystä reittä pitkin eteneväksi valtaan pyrkyriksi. Edellä ollut esimerkkikuva ”Varoittava Sormi” antaa myös ymmärtää SKDL:n kannattajien ja kommunistien yleensä olevan vähemmän oppineita, kun kirjoitustaitokin on vähän niin ja näin.

Kuva 4⁶⁶

⁶⁵ Ylönen 2001, 275.

⁶⁶ Uusi Suomi 20.11.1960. Kansalliskirjaston Digitaaliset Aineistot (Kuva kopioitu 19.3.2021).

Puolueet koirina esittävä kuva osoittaa Hurmerinnan kuvien ajankohtaisuutta ja tilannesidonnaisuutta, sekä pilakuvien vertauskuvallisuutta tehokeinona. Puolueet kuvataan toisilleen räksyttävinä koirina Helsingin koiranäyttelyn aikaan 1960, eikä koiravertaus ollut, eikä varmasti ole tänäkään päivänä, täysin ainutkertainen. Kuvan puolueiden ominaispiirteet ovat jälleen nähtävissä ja tulkittavissa samojen faktoreiden kautta. KOMM-koira on isokokoinen, kuten muutkin pääpuolueet, pikkukoirien pyöriessä kimpussa. Koiran ilme, olemus ja mitä se on tekemässä alleviivaavat puolueen ja yleisesti kommunistien profiilia kokoomuksen silmissä juonikkaana ja salamyhkäisenä tuholaisena, joka syö suomenlippua suihinsa, KOK-koiran paheksuessa vieressä.

4.3 Pienet riitapukarit - Työväen ja Pienviljelijöiden Sosiaalidemokraattinen Liitto (TPSL)

Hurmerinta käytti TPSL:n hahmosta termiä Skogilaiset koko tutkimuksen alaisen kauden, lukuun ottamatta aivan alkuaikojen sos. oppositio nimitystä. Skogilaiset myös esitettiin useimmiten ryhmän johtohahmon ja puolueen puheenjohtaja Emil Skogin piirteisenä pikkuisena miehenä pilakuvissa tarkasteluajanjakson aikana. Skogin hahmo esitti yleisellä tasolla poliittista linjaa, enemmän kuin itse henkilöä ja kun puolueessa myöhemmin johtoaseman otti Aarre Simonen, muuttui hahmo hänen näköisekseen.⁶⁷ Hahmon koko on suoraan verrannollisen sen asemaan pienenä puolueena, jonka kannatus oli kuitenkin murto-osa Sosialidemokraattisella puolueella säilyneestä asemasta. TPSL sai toimiaikanaan eduskuntavaaleissa vuonna 1958 kolme, vuonna 1962 kaksi ja vuonna 1966 seitsemän kansanedustajan paikkaa.⁶⁸

Sosiaalidemokraattien ja heistä irtautuneen TPSL-ryhmittymän välinen erimielisyys koski erityisesti talouspolitiikkaa ja maatalouspolitiikka. Samalla siihen vaikuttivat tiukasti henkilökysymykset ja puolueen johdon näkemuserot poliittisesta linjasta.⁶⁹ Skogilaisten voidaankin olla poliittisella kentällä lähempänä kommunistista kuin sosiaalidemokraattista agenda.

⁶⁷ Ylönen 2001, 354

⁶⁸ Vihavainen 2003, 838

⁶⁹ Vihavainen 2003, 837

LIUKUMÄESSÄ

— Kyllä tuolta Esalta vielä repee housut!

Kuva 5 ⁷⁰

Yllä olevassa kuvassa korostuu Hurmerinnan Skogilaisille kuvissaan antama rooli pienenä riitapukarina, jonka ongelmallinen suhde sosialidemokraatteihin edellä mainitun mukaisesti kuvataan monesti ihan silkalla tappelulla. Puolueiden välinen yhteys korostui useassa tilanteessa ja monesti, kuten yllä olevassa kuvassakin, se määritettiin juuri johtohahmojen Skogin ja Sosialidemokraattista puoluetta johtavan Tannerin hahmoilla.

Toinen hahmoa määrittävä ilme vihaisen irvistelyn lisäksi on itkeminen. Pienpuolueiden esittäminen lapsina on Hurmerinnan kuvissa tehokeino kuvaamaan niiden rajattuja valtamahdollisuuksia ja tietynlaista sivuroolia valtapuolueiden helmoissa. Pienpuolueiden asemointi kuvissa määrittyikin, mikäli kuvataan koko puoluekenttää tai valtaosaa siitä, kuten yllä, suhteessa valtapuolueisiin ja sijoittumisesta niihin nähden. Ulko- ja sisäpoliittisissa kysymyksissä pienpuolueiden vaikutusmahdollisuudet rajautuivat valtapuolueiden kanssa saavutettuun konsensukseen.

⁷⁰ Uusi Suomi 8.2.1961. Kansalliskirjaston Digitaaliset Aineistot (Kuva kopioitu 19.3.2021).

5 POHDINTA

Olavi Hurmerinnan hahmot ovat yhtään Suomen poliittista historiaa tuntevalle tunnistettavia ja oivaltavia hahmoja. Stereotyyppisyydessään ne naurattavat myös vuosikymmenten jälkeen, vaikka niihin suhtautuu oman aikansa ilmentäjänä niin poliittisesti, kuin kulttuurisesti ja yhteiskunnallisestikin. Pilakuva kertoo samalla tavalla tapahtumista ja ajan ilmapiiristä kuin mikä tahansa muu uutinen, pääkirjoitus tai valokuva. Mistä ja miten kerrotaan, viittaa paitsi itse tapahtumiin myös siihen maailmankatsomukseen, josta käsin asioita tarkastellaan.

Mielenkiintoisen näkökulman pilapiirroksiin tuo juuri poliittinen kerroksellisuus. Huumorin käyttötarkoitus voi olla joko pelkästään viihteellistä tai kantaaottavaa, jolloin siitä tulee vastarinnan muoto, omalta osaltaan vallankäyttöä.⁷¹ Tässä tutkimuksessa esiintyvien pilakuvien symboliikka toimii poliittisesti sitoutuneena propagandana, jonka vaikutus on huumorin kautta esille tuotavan ideologian ja maailmankuvan vahvistuminen, sekä yksilölle että yhteisölle, kerroksellisesti ja inhimillisesti⁷². Viesti on suurempi ja monitasoisempi kuin vaikka pääkirjoituksessa. Jaetun maailmankatsomuksen mukainen vitsi piilee juuri niissä pienissä tekijöissä, jotka tulevat ymmärrettäviksi, kun ne vastaavat omia ajatuksia.

Pilapiirrookset ovat kuvastaneet suomalaisten ajatuksia, tunteita ja suhtautumista asioihin jo 1800-luvulta.⁷³ Piirtäjät, kuten Olavi Hurmerinta, ovat kuvastaneet ajan henkeä, niitä kysymyksiä, jotka ovat nousseet määrittävimiksi tilanteen ja kansan kannalta, tarttuen epäkohtiin ja vastakkaisuuksiin. Pilapiirroksen keinot vaikuttaa poliittisesti kytkeytyvät juuri mahdollisuuteen yksipuolisesti liioitella

⁷¹ Hellsten 1996, 5.

⁷² Hemanus 1975, 49.

⁷³ Ylönen 2001, 22.

vastapuolen toimintaa ja kritiikillään osoittaa oman, piirtäjän välittämän, yhteisen näkökulmansa paremmuutta⁷⁴. Poliittisen tilanteen epävakaudesta, vastakohtaisuudesta ja monipuolisen näkemysten kenttään, ovat toimineet toinen toisiaan ruokkivana jatkumona, joka pilakuvien kautta voidaan todeta tänäkin päivänä. Vaikkakin yhden sitoutuneen lehden kuvat antavat varsin yksipuolisen kuvan tapahtumista.

Suomen sisäpolitiikkaan liittyvät tapahtumat, kuten sosialidemokraattien hajaantuminen ja Neuvostoliiton vaikutus ja läsnäolo eivät aina näy kuvissa suoraan, mutta niiden merkitys oikeistolaisesta näkökulmasta on merkityksellistä tiedostaa. Kommunismiin suhtautuminen välittyi paitsi Kuusisen karrikoidun hahmon olemuksessa, kuin myös niissä harvoissa kuvissa, joissa viitataan puoluekentän suhtautumiseen yleisesti itäsuhteisiin.

Kuva 6⁷⁵

Vaalikalastajat kuva toimii hyvänä esimerkkinä lehden kokoomuslaisesta lähestymistavasta, joka tiivistää poliittisesti sitoutuneen viestin, jota Hurmerinta on välittänyt lukijoilleen. KOK-hahmo ei ollenkaan liity välikysymysten jupakkaan, vaikka muu porukka on saanut siimensä ja oletetusti myös sanansa solmuun. Kerroksellisuus, puolueiden asemat ja stereotyyppiset piirteet ovat korostetusti nähtävissä. Kuvan viesti on nopeasti luettavissa asiaan vihkiytyneelle ja kuten aiemmin moneen kertaan on todettu, se on hauska, jos se vastaa omia käsityksiä.

⁷⁴ Ylönen 2001B (verkkoartikkeli).

⁷⁵ Uusi Suomi 18.4.1958. Kansalliskirjaston Digitaaliset Aineistot (Kuva kopioitu 19.3.2021)

Reliabiliteetin ja validiteetin kannalta voitaneen todeta tutkimus neutraalin toistettavaksi. Olen pyrkinyt aktiivisesti tulkitsemaan tietoja niiden oman ajan ja kulttuurin osana, koska kyse on nimenomaan selittämisestä ja ymmärtämisestä⁷⁶. Analyysissa käyttämäni variaabelit ovat selkeitä ja todennettavia muuttujia kuvien humoristisuuden mittareina, ja niitä käyttämällä voidaan todeta kuvista laajemminkin samansuuntaisia tuloksia eri puolueiden hahmojen esittämiseen liittyen. Olen pyrkinyt tarkastelemaan kuvia juuri omasta ajastaan käsin, selvittäen myös kattavasti asiayhteyksiä sekä viittauksia poliittisiin tapahtumiin. Pilakuvat käsittelevät ajassaan merkityksellisiä asioita ja jotta niitä voi todella ymmärtää, on tulkitsijan oltava hyvin perillä ajankohdan tapahtumista⁷⁷.

Koen, että poliittisen historian kannalta tämä tutkimus ei antanut juuri uutta tietoa, vaikka tutkimuksen tarkoitus tulikin täytettyä. Vasemmiston ja oikeiston välinen hankala suhde, jonka historiallinen painolasti vielä 1950-luvulla oli melkoinen, on luonnollisesti tullut esiin myös poliittisten julkaisujen sisällössä ja todentanut vastakkainasettelua. Poliittinen vastustaja oli vihollinen ja pieni pilkka oli sallittua, kun maailmat tuntuivat olevan kilometrien päästä toisistaan. Nykypäivän poliittisen kentän kuvaaminen olisi erilaista. Vaikka Olavi Hurmerinnan pilakuva, hyväntahtoinen henkilöön menemätön huumori, ehkä olisi juuri se, mitä me tänä päivänä kaipaamme.

⁷⁶ Vainio-Korhonen 2017, 31.

⁷⁷ Vainio-Korhonen 2017, 34.

6 AINEISTO JA KIRJALLISUUS

Alkuperäiset Olavi Hurmerinnan pilapiirroksset:

Uusi Suomi 8.1.1958 nro 6 s.10

Uusi Suomi 18.2.1958 nro 47 s.10.

Uusi Suomi 4.4.1958 nro 92 s.10.

Uusi Suomi 18.4.1958 nro 104 s.10 (Kuva 6)

Uusi Suomi 20.4.1958 nro 106 s.12

Uusi Suomi 24.8.1958 nro 227 s.8. (Kuva 1)

Uusi Suomi 9.12.1958 nro 332 s.10.

Uusi Suomi 12.12.1958 nro 335 s.11 (Kuva 2)

Uusi Suomi 11.1.1959 nro 9 s.10

Uusi Suomi 11.2.1959 nro 40 s.10

Uusi Suomi 20.11.1960 nro 350 s.10 (Kuva 4)

Uusi Suomi 17.1.1961 nro 15 s.10

Uusi Suomi 8.2.1961 nro 37 s.10 (Kuva 5)

Uusi Suomi 22.2.1961 nro 51 s.10

Uusi Suomi 24.2.1961 nro 53 s.10

Uusi Suomi 29.12.1961 nro 350 s.10.

Uusi Suomi 27.2.1962 nro 56 s.10 (Kuva 3)

Uusi Suomi 15.4.1962 nro 103 s.10

Uusi Suomi 9.11.1962 nro 33 s.10

Tutkielmaan liitetyt kuvat:

Kansalliskirjaston Digitaaliset Aineistot

Kirjallisuus:

- Borg, Olavi. 1965. Suomen puolueet ja puolueohjelmat 1880-1964. Porvoo: WSOY
- Garam, Johanna; Pohjalainen, Ahti & Tikkanen, Unto. 1992. Tapaus Uusi Suomi – Raportti lehti-instituution tuhosta. Helsinki: Otava.
- Eilola, Jari. 2017. Kohti tulevaisuuden etiikkaa. Teoksessa: Lidman, Satu; Koskivirta, Anu & Eilola, Jari. Historiantutkimuksen etiikka. Helsinki: Gaudeamus. (s.223-232)
- Hellsten, Iina. 1996. Suomineito avioituu euroherran kanssa. Teoksessa: Hellsten, Iina & Nojonen, Sami. EU kuvastimessa EU-kysymys pilapiirroksissa ja kampanjakuvissa. EU-kysymys, kansalainen ja tiedonvälitys -projektin julkaisuja. Sarja 2 A/2/1996. Helsingin Yliopisto. (s.1-29)
- Hemanus, Pertti. 1975. Propaganda sanomalehdissä. Helsinki: Otava
- Hietalahti, Jarno. 2018. Huumorin ja naurun filosofia. Helsinki: Gaudeamus
- Järvi, Olavi. 1979. Parhaat pilapiirtäjämme. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Nevakivi, Jukka. 2006. Jatkosodasta nykypäivään 1944-2006. Teoksessa: Jussila, Osmo; Hentilä, Seppo & Nevakivi, Jukka. Suomen poliittinen historia 1809-2006. Helsinki: WSOY (s. 211-364)
- Puntila, L. A. 1971. Suomen poliittinen historia 1809-1966. Helsinki: Otava
- Reitala, Aimo. 1996. Karikatyyri ja pilakuvataide suomessa. Teoksessa: Soikkanen, Timo & Vares, Vesa (toim.). Kuva ja Historia. Turun historiallinen arkisto. (s. 9-23)
- Seppä, Anita. 2012. Kuvien tulkinta. Helsinki: Gaudeamus
- Tommila, Päiviö & Salokangas, Raimo. 1998. Sanomia kaikille – Suomen lehdistön historia. Helsinki: Edita.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi
- Vainio-Korhonen, Kirsi. 2017. Vastuullinen historia. Teoksessa: Lidman, Satu; Koskivirta, Anu & Eilola, Jari. Historiantutkimuksen etiikka. Helsinki: Gaudeamus. (s. 29–47).
- Vesikansa, Jyrki. 1994. Uuden Suomen viimeinen nousu ja tuho 1976-91. Helsingin Yliopisto.

- Vihavainen, Timo. 2003. Hyvinvointi-Suomi. Teoksessa: Zetterberg, Seppo (toim.) Suomen historian pikkujättiläinen. Helsinki: WSOY (s. 835-915)
- Vuolanto, Ville. 2007. Tutkimusprosessi, metodit ja historiantutkimuksen ominaislaatu. Historiallinen aikakauskirja 105 (2007): 3. (s.304-316)
- Ylönen, Marja. 2001. Pilahistoria: Suomi poliittisissa pilapiirroksissa 1800-luvulta 2000-luvulle. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Verkkolähteet:

- Isohookana-Asunmaa, Tytti. 28.10.2015. Maalaisliiton nimenmuutos onnistui – sittenkin. Sanomalehti Kaleva verkkoartikkeli
<https://www.kaleva.fi/maalaisliiton-nimenmuutos-onnistui-sittenkin/1807359> (Tarkasteltu 24.3.2021)
- Vesikansa, Jyrki. 2019. Uusi Suomi ja Kokoomus – kissa ja koira? Suomalainen sanomalehtimiesliitto. Verkkartikkeli.
<https://www.sanomalehtimiesliitto.fi/toiminta/jyrki-vesikansan-juhlapuhe-uusi-suomi-ja-kokoomus-kissa-ja-koira/> (Tarkasteltu 10.3.2021)
- Ylönen 2001B: Ylönen, Marja. Suomalainen haarukassa – Mitä pilapiirros kertoo Suomen historiasta? Verkkartikkeli.
<file:///C:/Users/za067256/AppData/Local/Temp/58119-Artikkelin%20teksti-58596-1-10-20160524.pdf> (Tarkasteltu 26.3.2021)